

OBRAZOVANJE ZA OKOLIŠ: KRATAK PREGLED RAZVOJA KONCEPTA

Sažetak: *Od sedamdesetih godina prošlog stoljeća, otkad se uočavaju globalni ekološki problemi, prestaje se govoriti o tradicionalnom obrazovanju za zaštitu prirode i započinje razvijati koncept obrazovanja za okoliš. Tada se bilježe i počeci iznimno širokog angažmana svjetskih organizacija i vlada razvijenih zemalja na obrazovanju za promjene i izazove koje doživljava moderno društvo, a koje traže i pripremljenost pojedinca kroz primjereno obrazovanje. Dinamika stvaranja strategija, operativnih planova i curricula u svezi s razvojem koncepta obrazovanja za okoliš govori o tome da je riječ o razvojnog, a ne o statičkom tipu obrazovanja. Pored naglašavanja potrebe za stjecanjem multidisciplinarnih znanja o prirodi, okolišu i društvu, obrazovanje za okoliš podrazumijeva i učenje za primjereno djelovanje prema okolišu. Stoga se drži da se radi o procesu koje sadrži tri dimenzije, podjednako usmjerenom prema povećanju znanja, poboljšanju vještina i izgradnji stavova i svijesti u svezi s okolišem.*

Ključne riječi: *obrazovanje za okoliš, održivi razvoj, svijest o okolišu, zaštita prirode, znanje o okolišu.*

UVOD

Proces koncipiranja obrazovanja za okoliš pratio je sveprisutni interes za razumijevanjem problema ekološke krize i pokušaja definiranja pitanja koja se tiču okoliša, a koja su naglo aktualizirana sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Već u praksi utemeljeno obrazovanje za zaštitu prirode postaje ograničavajuće za primjereno suočavanje s procesima koje je moderni čovjek pokrenuo u svom okruženju i njihovim posljedicama. Iako je unutar integriranog sustava obrazovanja i danas sačuvano mjesto za tradicionalno obrazovanje za zaštitu prirode, obrazovne politike usmjerile su se i prema koncipiranju obrazovanja koje će razviti „ekološko mišljenje“ i promicati znanja o nepatvorenim procesima u prirodi, provocirati rasprave o mjestu čovjeka u živom svijetu i njegovom odnosu prema ostatku toga svijeta, kao i širenju područja etike tj. vječnih pitanja o tome što se podrazumijeva pod moralnim mišljenjem i djelovanjem. U tom smislu ovaj koncept obrazovanja podjednako uvažava potrebe i za usvajanjem znanja o okolišu i za osposobljavanjem pojedinca za primjereno djelovanje prema okolišu.

RAZVOJ OBRAZOVANJA ZA OKOLIŠ: KLJUČNI DOGAĐAJI

Korištenje termina obrazovanje za okoliš (*environmental education*) prvi put se bilježi na Konferenciji Međunarodne Unije za zaštitu prirode i prirodnih resursa (IUCN Conference) održane u Parizu 1948. godine¹. Inače, ova Unija formalno je ustanovljena 1949. godine, kao glavni međunarodni savez vladinih i nevladinih organizacija usredotočen na zaštitu okoliša. Na sastanku njezina Povjerenstva za Sjeverozapadnu Europu (*North West Europe Committe*), održanom 1965. godine na Sveučilištu Keele (*Staffordshire, UK*), upućen je poziv svjetskoj javnosti za uvođenje obrazovanja za okoliš u škole, visoko obrazovanje i u programe stručnih izobrazbi. Ovaj skup se drži značajnim i zbog toga što se tada prvi put koristi termin obrazovanje za okoliš u Velikoj Britaniji.

Konferencija o biosferi Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO*), održana je u Parizu 1968. godine, u čijem se Izvještaju (objavljenom 1971.) očituje narasla svijest u cijelom svijetu o potrebi koncipiranja i provođenja obrazovanja za okoliš. Na ovoj konferenciji očitovala se potreba za poticanjem globalne svijesti o problemima okoliša i to kroz vrlo konkretan poziv na razvoj

¹ Inače, drži se da je na međunarodnoj sceni ovaj termin ušao u uporabu 1948. godine, upravo na ovoj konferenciji, a autorstvo se pripisuje Thomasu Pritchardu. Neki izvori, međutim, tvrde da se ovaj termin pojavio 1947. godine u knjizi *Communitas*, čiji su autori Paul i Percival Goldman (Palmer, 1998:5).

kurikularnih materijala u svezi sa studiranjem okoliša na svim razinama obrazovanja i izvođenja izobrazbi. Također se zagovaralo postavljanje nacionalnih koordinacijskih tijela koja će se isključivo baviti obrazovanjem za okoliš širom svijeta. Na čelu ove inicijative bila je Velika Britanija, koja je podstakla osnivanje Vijeća za obrazovanje za okoliš (Council for Environmental Education - CEE) 1970. godine, krovnog tijela za koordinaciju inicijativa u svezi obrazovanja za okoliš, koje bi se trebalo provoditi kako u školama, tako i u svim sektorima britanskog društva. Iste se godine, u organizaciji IUCN-a i UNESCO-a, na Institutu Foresta u Carson Cityju (*Nevada, USA*), održao Međunarodni radni sastanak o obrazovanju za okoliš u školskom curriculumu. Upravo se održavanje ovog sastanka drži glavnim orijentirima u pokušajima definiranja termina "obrazovanje za okoliš" koje se, prije svega, drži procesom unutar kojega se odvija prepoznavanje vrijednosti i razjašnjavanje koncepta s namjerom razvijanja vještina i stavova nužnih za razumijevanje i poštovanje odnosa između čovjeka, kulture i biofizičkog okruženja (Palmer, A. J., 1998:6)².

Dvije godine kasnije (1972.), u organizaciji Ujedinjenih naroda (UN), u Stockholmu je održana Konferencija o ljudskom okolišu (*Conference on the Human Environment*), na kojoj je izjavljeno da je obrazovanje o pitanjima okoliša jednako važno za mlade generacije kao i za odrasle. Na ovoj se Konferenciji očitovao nagli porast globalnog interesa za okoliš, što je natjeralo mnoge vlade da započnu s izradom programa za očuvanje okoliša, u koje su uvrštene i obveze izrade posebnih curriculuma za izvođenja odgoja i obrazovanja o okolišu i za okoliš. To je, između ostalog, vodilo i do utemeljenja posebnog programa za okoliš pri Ujedinjenim narodima (*United Nations Environment Programme - UNEP*), 1975. godine. Obilježavanje početka rada ovog programa popraćeno je zajedničkim angažiranjem UNEP-a i UNESCO-a na organizaciji Međunarodne radionice o obrazovanju za okoliš u Beogradu (*International Workshop on Environmental Education, Belgrade, 1975*). U UNESCO-ovom Završnom izvješću ove radionice izneseni su sljedeći ciljevi obrazovanja za okoliš: jačanje svijesti o ekonomskoj, političkoj i ekološkoj međuovisnosti urbanih i ruralnih područja, zatim osiguravanje mogućnosti za stjecanje znanja, vrijednosti i vještina potrebnih za zaštitu i poboljšanje okoliša te stvaranje novih obrazaca ponašanja pojedinaca, skupina i društva u cjelini prema okolišu. Ovi ciljevi će se nastaviti naglašavati u svim kasnijim dokumentima vezanima za viziju razvoja obrazovanja, uključujući ključne dokumente o razvoju obrazovanja za 21. stoljeće.

² Puna definicija *obrazovanja za okoliš* koja je usvojena na ovom sastanku glasila je: „Obrazovanje za okoliš je proces prepoznavanja vrijednosti i razjašnjavanja koncepta s namjerom da se razviju vještine i stavovi nužni za razumijevanje i poštovanje odnosa između čovjeka, njegove kulture i njegova biofizičkog okruženja. Obrazovanje za okoliš također zahtijeva posebnu praksu kod donošenja odluka i formulaciju kodeksa ponašanja u svezi s pitanjima koja se tiču kvaliteta okoliša“.

Na Prvoj Međunarodnoj međuvladinoj konferenciji o obrazovanju za okoliš država članica UNESCO-a (*First Inter-governmental Conference on Environmental Education, Tbilisi, 1977.*) jasno je izražena namjera da se, zbog naraslih ekoloških problema, pojedinac i društvene skupine pouče o kompleksnosti pojma okoliša u odnosu na pojam prirode, kako bi se usvojila potrebna znanja, vrijednosti i stavovi te načini ponašanja i praktične vještine, što bi omogućilo odgovorno i učinkovito sudjelovanje u uočavanju i rješavanju ekoloških problema te izgrađivanju kvalitete okoliša.

Na temelju navedenih smjernica i ciljeva, IUCN, UNEP i WWF (*World Wildlife Fund*) potaknuli su i izradili Svjetsku strategiju zaštite (*World Conservation Strategy, 1980.*). U ovoj strategiji ističe se važnost zaštite resursa kroz „održivi razvoj“³, te se zastupa stanovište o tome da su zaštita i razvoj međuovisni. Ona također sadrži i poglavlje o obrazovanju za okoliš, sa sljedećom porukom: “Krajnje je vrijeme da se transformira ponašanje cjelokupnih društava prema biosferi, ako se želi osigurati postignuće ciljeva zaštite okoliša, tj. da je dugoročni zadatak obrazovanja za okoliš unaprjeđivati i jačati stavove i ponašanja, kompatibilna s novom etikom”⁴ (IUCN, 1980.).

Deset godina nakon Tbilisija (1987.), UNDP i UNEP u Moskvi organiziraju konferenciju pod nazivom Tbilisi plus 10 (*Tbilisi +10*). Između niza ključnih tema, na ovom se skupu naglasila važnost da „svatko postane svjestan značaja okoliša kroz primjereno obrazovanje za okoliš“ (UNESCO, 1987.). Tijekom 1987. godine, objavljivanjem publikacije „Naša zajednička budućnost (*Our Common Future*)“⁴, poznatije kao Brundtland izvještaj (*Brundtland Report*), proširena je Svjetska strategija zaštite iz 1980. godine. U drugom dijelu teksta ove globalne agende nalazi se i njezina ključna točka koja se odnosi na obrazovanje, u kojoj se naglašava „očekivanje promjena u stavovima ljudi s pozivom da se uključe u široku kampanju obrazovanja, rasprava i javnog sudjelovanja“ (WCED, 1987.).

Paralelno se i u odlukama konferencija ministara za kulturu (1980., 1982., i 1992.) o „Okolišu i nastavi“ potvrđuju navedeni ciljevi odgoja i obrazovanja za okoliš, koji su i danas aktualni, s dopunom o globalnim dimenzijama ekološkog razvoja i pojmom održivog razvoja (*sustainable development*). U osamdesetim je

³ Ideja o održivom razvoju prvi put se spominje i razrađuje u ovoj strategiji.

⁴ Sredinom osamdesetih, nakon desetogodišnjeg otvaranja rasprava o potrebi promišljanja etike okoliša, profiliralo se novo područje unutar filozofije – etika okoliša, najprije s promicanjem etičke teorije oslobođenja životinja i prava životinja. Ključno početno pitanje koje postavlja etika okoliša odnosi se na to da li prirodnim entitetima koji nemaju moralni stav, kao što su životinje (ne-ljudi), dati moralni status (Kirm, 1998:262), tj. da li individue ili vrste (ili čak ekosistemi) trebaju biti u fokusu moralnih promišljanja (Callicot, 2005.). Razvijanje etičkog stava o okolišu kroz obrazovanje povezuje se s činjenicom da se učenici u tom procesu osnažuju i za istraživanje osobne odgovornosti prema problemima okoliša, pa im takvo obrazovanje pomaže da razviju “osobnu etičnost za svijet, a znanje postaje mnogo više od naučenih činjenica “(Palmer, 1998:144).

godinama donesen još jedna važan dokument - Europska rezolucija o obrazovanju za okoliš (1988.), koju je izglasalo Vijeće ministara zemalja Europske zajednice (*Conucil of Ministers of the European Community – CEC*). U ovoj se Rezoluciji traži od vlada tadašnjih država članica EZ da promiču uvođenje obrazovanja za okoliš u sve sektore obrazovanja, uključujući stručne treninge i obrazovanje za odrasle (CEC, 1988.)⁵, što postaje svojevrsna preporuka za uključivanjem ovog koncepta u cjeloživotno obrazovanje.

Promicanje modela održivog razvoja unutar obrazovanja za okoliš posebice se ističe nakon Izvještaja Brundtland komisije i održavanja konferencije Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju u Rio de Janeiru (*United Nations Conference on Environment and Development - Earth Summit, 1992*), odnosno nakon usvajanja Agende 21 i tzv. Deklaracije iz Rija (*Rio Declaration*)⁶. Godinu dana ranije (1991.), Unija za zaštitu prirode i prirodnih resursa (IUCN), u suradnji s UNEP-om i WWF-om, objavili su izdanje „Briga za Zemlju - Strategija za održivi razvoj (*Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living*)“⁶. Pored principa i akcija koje predstavljaju svojevrsan putokaz prema održivom življenju, ova publikacija u svom trećem (posljednjem) dijelu daje doprinos tadašnjoj međunarodnoj raspravi o obrazovanju za okoliš, usredotočenoj na primjenu ideja i principa održivog življenja u praktičnim akcijama koje mogu podjednako utjecati i na vlade i na pojedince (Palmer, A. J., 1998:21). Pod tim akcijama podrazumijevaju se konkretni koraci planirani za provođenje u sljedećih petnaest godina, a koji predviđaju sljedeća postignuća: utemeljenje obrazovanja za okoliš (do 1995.), izradu nacionalnih planova za promidžbu održivog življenja u najmanje pedeset zemalja, potporu obrazovanju za okoliš i treninzima s razvojem agencija za podršku (do 2000.), uključivanje obrazovanja za okoliš i treninga u školski curriculum u svim zemljama svijeta (do 2005.), nakon čega bi se ostvarila četverostruka potpora provođenju obrazovanja za okoliš kroz razvoj agencija za podršku i izradili i usvojili nacionalni planovi za promidžbu održivog življenja u svim zemljama svijeta (IUCN/UNEP/WWF, 1991).

⁵ Najbrža reakcija na ovu rezoluciju zabilježena je u Engleskoj i Walesu, gdje je 1989. godine objavljen dokument „*Obrazovanje za okoliš od 5 do 16*“ (*Environmental Education from 5 to 16*) i započelo zagovaranje službenog statusa obrazovanja za okoliš unutar Nacionalnog curriculuma za škole.

⁶ *Agenda 21* sadrži 40 poglavlja koja pokrivaju područja koja predstavljaju ključne probleme svjetske zajednice, od siromaštva, opasnog otpada i desertifikacije zemljišta do problema mladeži, obrazovanja i slobodne trgovine. *Deklaracija iz Rija* je drugi ključni dokument, izrađen i potpisan na Konferenciji, sadrži 27 principa za održivost koji osiguravaju osnovicu za izvođenje programa međunarodne suradnje predviđenih u Agendi 21. Ova Agenda, ustvari, predstavlja program – vodič za interpretaciju Deklaracije. Osim navedenih dokumenata – preporuka, na ovoj konferenciji su doneseni i sljedeći sporazumi: *Konvencija o klimatskim promjenama (Climate Change Convention)*, *Konvencija o zaštiti biološke raznolikosti (The Biodiversity Convention)*, *Principi za zaštitu šuma (Forest Principles)*. Ovi sporazumi potpisani su od strane većine država u svijetu, odnosno njihovih vlada.

U istom kontekstu, u poglavlju 36 Agende 21, promiče se obrazovanje, jačanje javne svijesti izvođenje treninga (*Promoting Education, Public Awareness and Training*) te ističe perspektiva vezana za postizanje održivog razvoja kako unutar formalnog, tako i neformalnog obrazovanja. Izriječno se, nadalje, preporučuje vladama država svijeta da pripreme strategije s ciljem integriranja okoliša i razvoja u jedinstveni predmet, koji bi trebao biti uključen u obrazovanje na svim razinama u razdoblju od sljedeće tri godine (Agenda 21, Poglavlje 36, UNCED, 1992.). Također se značenje obrazovanja za okoliš ističe u Poglavlju 25, u kontekstu područja djelovanja vezano za djecu i mladež u održivom razvoju.

U devedesetim godinama 20. stoljeća bilježe se brojne nacionalne i regionalne aktivnosti vezane za izradu državnih i regionalnih (međudržavnih) strategija za održivi razvoj i primjereno obrazovanje za okoliš, uključujući i obrazovanje za održivi razvoj.

Isto tako, Milenijski samit (*Millenium Summit, 2000*) u milenijske ciljeve uvrštava povezivanje problematiziranja okoliša i održivosti. Na Svjetskom samitu o održivom razvoju, poznatom i pod nazivom "Rio +10" (*Earth Summit on Sustainable Development, Johannesburg, 2002.*), naglašena je namjera daljnjeg promicanja obrazovanja kao ključnog sredstva zaštite okoliša i održivog razvoja, a organizacija Ujedinjenih naroda predložila je proglašavanje „Desetljeća obrazovanja za održivi razvoj (2005-2014)“, što je na 57. sjednici Generalne skupštine UN-a (2002.) i usvojeno. Tada je UNESCO proglašen vodećom agencijom za promicanje „Desetljeća...“. S obzirom na već naglašeni konsenzus u svijetu oko nastojanja integriranja principa, vrijednosti i praksi održivog razvoja u svim aspektima obrazovanja i učenja, obrazovanje za okoliš postaje privlačno kako za profesionalne edukatore, tako i za građanske inicijative i akcije, državne agencije za upravljanje prirodnim resursima i nevladine udruge, profesionalna društva i grupe za zagovaranje. Motivacija za uključivanjem ovako velikog broja aktera pronalazi se u evidentnim izazovima ovog obrazovanja koja mogu zadovoljiti različite potrebe, kao što su: motivacija za djelovanjem, mogućnost za obrazovanjem za socijalnu odgovornost, odgovorno ponašanje prema okolišu i ekološka pismenost (Disinger, 2005:154).

Na Konferenciji u Vilniusu (2005.) donesena je Strategija ekonomskog vijeća Ujedinjenih naroda za Europu (*United Nations Economic Council for Europe - UNECE*) za obrazovanje za održivi razvoj, s fleksibilnim okvirom kako bi je svaka država mogla prilagoditi svojim specifičnim potrebama. Strategija je zamišljena kao preporučujući obrazac vladama država svijeta za razvoj politike i prakse, koji uključuju promicanje koncepta održivog razvoja u obrazovanju. Svrha strategije je razvijanje i ugradnja obrazovanja za održivi razvoj u sve relevantne predmete formalnih obrazovnih sustava, kao i u neformalno obrazovanje.

Održivi razvoj tako postaje jedan od ključnih ciljeva ovog obrazovanja, ili predmet zagovaranja⁷.

Svi navedeni dokumenti i strategije inkorporirani su u UNESCO-ove programe i strategije razvoja obrazovanja za 21. stoljeće, što, između ostalog, uključuje i dva ključna dokumenta: UNESCO-ovo izvješće Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće, poznatije pod nazivom "Učenje: Blago u nama" (*Learning: The Treasure Within, 1996.*) i UNESCO-ovo Svjetsko izvješće „Prema društvima znanja“ (*Towards knowledge societies, 2005.*).

INTEGRIRANJE ZNANJA, STAVOVA I AKCIJA

Dinamika stvaranja strategija, operativnih planova i curriculumu u svezi s obrazovanjem za okoliš govori o tome da je riječ o razvojnom, a ne o statičkom tipu obrazovanja, tj. da se, prije svega, radi o „učenu za promjene“, koje nužno uključuje unaprjeđenje ekološke i građanske pismenosti (Berkowitz, Ford & Brewer, 2005: 227). Može se, dakle, reći da se tijekom navedenog razdoblja od tridesetak godina razrađuje i stvara koncept obrazovanja koje bi u curriculum, osim znanja o okolišu, trebalo uvesti i etički element, kako bi se pridonijelo priželjkivanom „ekološkom civiliziranju“ (Kosters, 1993., prema Cifrić, 2006:21), ali i „promjenama u kulturi“ (Cifrić, 1994:15-16).

U ovom kontekstu svakako treba napomenuti i činjenicu da se češće govori o odgoju i obrazovanju za okoliš, što je u skladu sa širokom uporabom riječi edukacija⁸. Osim toga, drži se da je pogubno za okoliš zaboravljati odgoj ili ga jednostavno podrazumijevati pod obrazovanjem (Lay, 1993:259), pa se „obrazovanje za okoliš“ može shvaćati kao stjecanje znanja o okolišu, a „odgoj za okoliš“ kao usvajanje vrijednosti i etičkih načela (Cifrić, 2006:28). Međutim, koncept obrazovanja za okoliš podjednako ističe i znanja i vrijednosti čije razvijanje priprema ljude za drugačiji odnos prema prirodi i prirodnim resursima, a prije svega mijenja njihov odnos u procesu gospodarenja tim resursima. Prema tome, prebacuje se naglasak s tradicionalnog obrazovanja o prirodi i za zaštitu

⁷ U recentnoj literaturi o obrazovanju za okoliš vode se rasprave i o izazovima koji se pojavljuju unutar raspoložive obrazovne literature, od kojih postaje zanimljivo propitivanje o tome koliki je utjecaj zagovaranja u obrazovanju za okoliš. Naime, drži se da obrazovanje „za nešto“ lako vodi prema zagovaranju, s namjerom da se pokrene neko ponašanje, politika ili ideologija, pa se pokušava ponovno razviti preciznija interpretacija složenosti koncepta i pitanja obrazovanja, kao i osjetljivost na njegov zagovarački ton. U tom smislu se predlaže poboljšanje koncepta obrazovanja za okoliš u pravcu osposobljavanja za kritičko mišljenje (vidi o tome opširnije u Johnson & Mappin, 2005., a posebno članak „*Assesing the educational dimension of environmental education resources provided by non-formal groups*“ Davida Hauryja).

⁸ Prema engleskom izrazu *education* koji podrazumijeva i odgoj i obrazovanje.

prirode prema konceptu obrazovanja koje, prije svega, podrazumijeva činjenicu da su ljudi u modernom društvu “promijenili prirodu u konkretan okoliš” (Kim, 1998:262).

Od sedamdesetih se godina prošlog stoljeća, otkad se uočavaju globalni ekološki problemi u njihovom međusobnom odnosu, više i ne govori o obrazovanju za zaštitu prirode (de Han, 1993:151), nego o obrazovanju za okoliš. Izgrađuje se model za podučavanje i učenje (*teaching and learning*) koji pored empirijskih sadrži i estetičke i etičke elemente obrazovanja (Palmer, 1998:272). Sve navedene komponente ovog modela doprinose razvijanju znanja, stavova i vještina u svezi s odnosom i djelovanjem prema okolišu. Svoj primarni cilj vidi u podizanju svijesti ljudi o okolišu, što bi trebalo ostvariti razvijanjem njihovih znanja i sposobnosti za razumijevanje procesa koji oblikuju okoliš, procesa koji u pitanje okoliša uključuje ljude i njihova vrijednosna prosuđivanja. Riječ je, dakle, o obrazovanju koje je podjednako zaokupljeno znanjima o okolišu, kao i stavovima o kvaliteti okoliša i etičkim i političkim promišljanjima u odnosu na okoliš. (Palmer, 1998: 142-45)

Uvažavajući pretpostavku da moderno društvo ima dovoljno kvalitetnog znanja o prirodi, okolišu i društvu, ali da nema dovoljno volje i primjeren sustav vrijednosti kako bi znanja optimalno primijenilo u rješavanju objektivnih aktualnih problema društva (Cifrić, 2006:21), treba naglasiti da upravo koncept obrazovanja o okolišu pravi svojevrsan iskorak nastojeći integrirati znanja i akcije, tj. pomiče tradicionalnu ulogu obrazovanja inzistirajući i na obrazovanju za aktivan stav i djelovanje u odnosu na problem u okolišu. Ova promjena od obrazovanja o okolišu prema obrazovanju za okoliš, po nekim je autorima promijenila i svrhu obrazovanja. Osim što ponekad skrene prema zagovaranju, ono, ustvari, nastoji interdisciplinarnim znanjima poticati mijenjanje stavova, ponašanja i vrijednosti kako bi se konstruirale osobne namjere učenika (ili onih koji uče) za ponovnim povezivanjem sa svijetom prirode i njihovim osnaživanjem za mijenjanjem vlastitog svijeta (Johnson & Mappin, 2005:8).

Pod obrazovanjem za okoliš, dakle, podrazumijeva se ciljano stjecanje znanja u funkciji uvećanja sposobnosti i učinkovitosti aktera na području unaprjeđenja i upravljanja okolišem, uključujući elementarna prirodoslovna znanja o biosferi i okolišu, kao i društvene i ekonomske, pravne i vrijednosne te ine odnose i aspekte potrebne u praksi zaštite i gospodarenja okolišem (Lay, 1993:258-59). Slična je i definicija Joya Palmera, prema kojoj obrazovanje za okoliš sadrži „obrazovna iskustva koja trebaju osigurati osposobljavanje učenika za stjecanje odgovarajuće razine znanja, razumijevanja i koncepata o okolišu, kako bi kritički prosuđivali u pogledu ljudskih odnosa spram okoliša i promicali akcije vezane za okoliš“. Palmer, nadalje, izvodi tri dimenzije koje bi trebao sadržavati koncept obrazovanja za okoliš: znanje, vještine i stavove, a koje se povezuju s tri strukturalne

komponente cjelokupnog obrazovnog procesa: obrazovanje o okolišu, u ili iz okoliša i za okoliš. Drugim riječima, osnovna znanja i razumijevanje okoliša dopunjavaju se s osobnim iskustvom i istraživanjem u okolišu, te razvija osobna odgovornost i ponašanje nužno za razvoj obrazaca održivog življenja i brigu za planetu Zemlju i njezine resurse. (Palmer, A. J., 1998:142-146).

Ovako intenzivan razvoj obrazovanja za okoliš u razdoblju od posljednjih tridesetak godina, koji se nastavlja i danas, karakterističan po iznimno širokoj aktivnosti svjetskih organizacija i vlada na razvoju obrazovnih politika i strategija, na globalnoj razini usmjerava obrazovanje prema jednom od glavnih zadataka obrazovanja uopće - usvajanju znanja za razumijevanje promjena u kulturi suvremenog svjetskog društva. Takvim konceptima, pored obrazovanja za okoliš, pripadaju i obrazovanje za ljudska prava, obrazovanje za manjine, obrazovanje za demokraciju, obrazovanje za rodnu ravnopravnost, obrazovanje za multikulturalnost, itd.⁹ Svi navedeni koncepti uvažavaju mogućnosti koje pruža i formalno i neformalno obrazovanje, potiču njihov interaktivni odnos i kombinaciju životnih iskustava (praksi) s usvajanjem formalnih obrazovnih curriculumuma i stručnih izobrazbi tijekom cjeloživotnog učenja.

Promjene i izazovi koje doživljavaju suvremeno društvo i svjetska zajednica traže pripremljenost pojedinaca kroz obrazovanje koje bi, kao što njegovi spomenuti integralni koncepti i sugeriraju, trebalo pridonijeti odgovarajućoj socijalizaciji – socijalizaciji za uvažavanjem “drugih” i “drugosti”, odnosno kako se odnositi prema “drugima” kao našim sugrađanima, kao i da se moramo naučiti da osim nas postoji i živa priroda (kao “drugost”) i kako se prema njoj trebamo odnositi (Cifrić, 1996:63). Takav zadatak obrazovanja prepoznaje se u brojnim izjavama, izvješćima i stratezijskim dokumentima o obrazovanju tijekom posljednjih desetljeća prošlog stoljeća, a posebice glede očekivanja obrazovnih postignuća u 21. stoljeću.

ZAKLJUČAK

Razvoj koncepta obrazovanja za okoliš pridružuje se brojnim drugim obrazovnim konceptima koji se usredotočuju na obrazovanje za promjene u modernom društvu na putu prema postmodernom i informatičkom društvu, a koji se razvijaju posljednjih tridesetak godina. Prikaz ključnih događanja o razvoju obrazovnih politika u svezi s okolišem govori nam da se radi o potrebi za obrazovanjem svjetskog stanovništva, unutar kojega će se usvajanjem interdisciplinarnih znanja preispitivati složenost odnosa između čovjeka i planete Zemlje, tj. o potrebi za stvaranjem „ekološki pismenog društva“. Tako zahtjevan proces

⁹ Vidi o tome opširnije u spomenutom izvješću: „Učenje: Blago u nama“.

izvodi se na razinama i formalnog i neformalnog obrazovanja. Početne rasprave o potrebi za uključivanjem ekološke i problematike okoliša u obrazovni curriculum kasnih šezdesetih godina prošlog stoljeća, dovedene su do razine jednog od ključnih obrazovnih imperativa u devedesetima. Osim što bi trebalo osigurati dovoljno znanja i informacija za oblikovanje svijesti i stavova u odnosu na okoliš, od obrazovanja za okoliš se očekuje i da proizvede djelovanje tj. komunikaciju s okolišem u skladu s principima održivog življenja. Narasla globalna svijest o tome da u svakom trenutku uradimo nešto što ima i komponentu učinka prema okolišu, a da se taj čin može očitovati kao neodgovoran u odnosu na naše zdravlje i izvore preživljavanja, upućuje i na obvezu za cjeloživotnim obrazovanjem za okoliš.

LITERATURA:

1. Berkowitz, R. A., Ford, E. M. & Brewer A. C. (2005). A framework for integrating ecological literacy, civic literacy and action in environmental education. U: Johnson, A. E. & Mappin J. M., *Environmental Education and Advocacy. Changing perspectives of ecology and education*. Str.227-265. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Callicot, B. J. (2005). Environmental Ethics. U: Zimmerman E. M. et all., *Environmental Philosophy. From Animal Rights to Radical Ecology*. Str.5-15. New Jersey: Prentice Hall.
3. Cifrić, I. (2006). Ekološka edukacija. Utjecaj na oblikovanje identiteta? U: Polić, M. (ur.) *Filozofija i odgoj u suvremenom društvu*. (Str. 19-39). Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
4. Cifrić, I. (1998). Prilog raspravi o obrazovanju i održivom razvoju: ili znamo li o čemu govorimo? U: *Socijalna ekologija*, 7(1-2):157-161.
5. Cifrić, I. (1996). Ekološki izazovi obrazovnom kurikulumu. U: *Društvena istraživanja*,1(21):59-74.
6. De Han, G. (1993). Uvod u ciljeve, sadržaje i metode obrazovanja za zaštitu prirode. U: *Socijalna ekologija*, 2 (2):151-159.
7. Delors, J. (1998) (ur.). *Učenje: Blago u nama* (Izvjješće UNESCO-u Međunarodnog Povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21.stoljeće). Zagreb: Educa.
8. Disinger, F. J: (2005). The purpose of environmental education: perspectives of teachers, governmental agencies, NGOs, profesional societies and advocacy groups. U: Johnson, A. E. & Mappin J. M., *Environmental Education and Advocacy. Changing perspectives of ecology and education*. Str.137-157. Cambridge: Cambridge University Press.

9. Haury, I. D. (2005). Assessing the educational dimension of environmental education resources provided by non-formal groups. U: Johnson, A. E. & Mappin J. M., *Environmental Education and Advocacy. Changing perspectives of ecology and education*. Str.184-206. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Johnson, A. E. & Mappin J. M. (2005). Changing perspectives of ecology and education in environmental education. U: *Environmental Education and Advocacy. Changing perspectives of ecology and education*. Str.1-27. Cambridge: Cambridge University Press.
11. IUCN (1980) *World Conservation Strategy*. Gland, Switzerland: IUCN, WWF, UNEP. <http://www.data.iucn.org/dbtw-wpd/WCS-004.pdf> (ulaz ostvaren 07. srpnja 2008)
12. IUCN, UNEP, WWF (1991) *Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living*. Gland, Switzerland: IUCN. <http://www.data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/CFE-003.pdf>. (ulaz ostvaren 07. srpnja 2008)
13. Kirn, A. (1998). Nekoliko temeljnih dilema ekološke etike. U: *Socijalna ekologija*, 7(3):257:270.
14. Lay, V. (1993). Obrazovanje za okoliš u Hrvatskoj. Stanje problemi i pretpostavke razvoja. U: *Socijalna ekologija*, 2(2):257-267.
15. UNCED (1992) *Agenda 21. The United Nations Programme of Action from Rio*. New York: UN. <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter36.htm> (ulaz ostvaren 31. srpnja 2008)
16. UNESCO (2005) *Towards Knowledge Societies / hrvatsko izdanje „Prema društvima znanja“* (2006). Zagreb: Educa.
17. UNESCO (1988) *International Strategy for Action in the field of Environmental Education and Training for the 1990s*. Nairobi, Paris: UNESCO/UNEP. <http://www.unescodoc.unesco.org/images/0008/000805/080583eo.pdf>. (ulaz ostvaren 09. kolovoza 2008)
18. UNESCO (1975) *The International Workshop on Environmental Education The Belgrade Charter, Final Report*: Belgrade, Paris: UNESCO: <http://www.porta.unesco.org/education/en/ev.php>-URL (ulaz ostvaren 22. kolovoza 2008.)
19. Palmer, A. J. (1998). *Environmental Education in 21st Century. Theory, practice and promise*. New York: Routledge.
20. WCED (1987) *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

Ivanka Buzov

UDC: 316.74:37

316.334.5:37

Review paper

**THE CONCEPT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION:
A SHORT REVIEW OF ITS DEVELOPMENT**

Summary: *Since global ecological problems have been identified in 1970's the traditional nature conservation education has been replaced by the new developing concept of environmental education. Starting in that period we can observe the beginnings of exceptionally broad engagement of world organizations and governments of the developed countries in developing educational models which would respond to changes and challenges in modern societies; the changes and challenges that require an individual preparedness through an adequate education. The dynamics of creating strategies, operational programs, and curricula as a part of developing the concept of environmental education reveal a developmental rather than a static type of education. In addition to stressing the necessity of acquiring multidisciplinary knowledge about nature, environment and society, the environmental education also implies learning of appropriate actions toward environment. Thus, the environmental education is seen as threefold, having three dimensions, equally aimed at increasing knowledge, improving skills and developing attitudes and awareness about the environment.*

Key words: *environmental awareness, environmental education, environmental knowledge, nature conservation, sustainable development.*

Ivanka Buzov

UDC: 316.74:37

316.334.5:37

Lavoro chiaro

**EDUCAZIONE AMBIENTALE:
BREVE SGUARDO ALLO SVILUPPO DEL CONCETTO**

Riassunto: *Dagli anni settanta da quando scorgono i problemi globalici ecologici si smette parlare dell'educazione tradizionale per la conservazione della natura e comincia a sviluppare il concetto dell'educazione ambientale. Allora notano anche le origini dell'assunzione ampia delle organizzazioni mondiali e dei governi dei paesi sviluppati per un'educazione di cambiamenti e di sfide che vive la società moderna e che chiede anche la prontezza dell'individuo attraverso l'educazione adeguata. La dinamica della formazione delle strategie, dei progetti operativi e dei curriculum in relazione allo sviluppo del concetto dell'educazione ambientale parla di quello che si tratta di un tipo d'educazione dello sviluppo ma non statico. Accanto all'accentuazione della necessità dell'ottenimento delle conoscenze multidisciplinari della natura, ambiente e società, l'educazione ambientale sottintende anche adeguato l'insegnamento dell'attività verso l'ambiente. Perciò si tratta del processo che consiste tre dimensioni, egualmente indirizzato verso l'aumento della coscienza, il miglioramento dell'abilità e la costruzione degli atteggiamenti e della coscienza in relazione all'ambiente.*

Parole chiavi: *educazione ambientale, sviluppo mantenuto, protezione di natura, conoscenza d'ambiente.*